‘Wij zingen de monsters weg’

Opening van het seizoen Leerhuis & Liturgie
zondag 8 oktober 2017 in Veldhoven

Alex van Heusden

1.
Driestromenland. Joden, christenen en moslims - 325-929. Waarom gaan we dat doen - ons hierin verdiepen? Omdat het nodig is. Ik vind dat het nodig is. Wat wij nodig hebben is historische bewustwording en kennis van de geschiedenis. Opdat er een eind mag komen aan de vernederingen over en weer, en de angst voor elkaar.

In Spanje en Portugal, bekend als *al-Andalus*, kwam tussen 750 en 1250 een islamitische beschaving tot bloei, die in hoge mate gekenmerkt werd door tolerantie en openheid jegens andersdenkenden, met name Joden en christenen. In steden als Córdoba, Granada en Toledo leefden moslims, Joden en christenen samen alsof het de gewoonste zaak van de wereld was. Weliswaar hadden Joden en christenen de formele status van *dzjimmi*, tweederangsburgers, wat onder andere inhield dat zij extra belastingen moesten betalen, maar als ‘volkeren van het boek’ ondervonden zij groot respect en konden zij maatschappelijk aanzien verwerven. Córdoba was toen de grootste stad in Europa en het kloppend hart van een uitgestrekt islamitisch rijk. Het was een bloeitijd voor dichters, artsen, filosofen, bouwmeesters en astronomen. Joden en christenen deden volop mee. Een geschiedenis als een parabel voor wat misschien ooit weer mogelijk is.

Aldus Soera 90, *al-balad*, ‘de stad’:

In de naam van God, de erbarmer, de barmhartige.

Ik zweer bij deze stad. Bij deze stad waarin jij woont. (…) Hoe kom jij te weten wat de steile weg is? Vrijlating van een slaaf, of voedsel schenken op een dag van hongersnood aan een wees uit jouw familie of aan een arme behoeftige.

En zo gaan wij zingen:

Psalm 68 vrij
Hij is onze bron, zingen wij,
wij zingen de monsters weg,
zingen de verte nabij
de vreemde volken tot vrienden:
wij zingen mensen tot rede
wij allen, vreemde bekenden,
komen tot rust, neuriën vrede.

Prevel Amen. Zo moge het zijn.

Ja, zo moge het zijn. Want zo is het niet, nog niet, bij lange na niet. Rook stijgt op uit ruïnes, de puinhopen van wat eens was. Zie deze woeste, waanzinnige en onoverzichtelijke wereld

waarin wij leven. Hele volksstammen radeloos, redeloos en reddeloos. Hoe kunnen vreemde volken tot vrienden worden, hoe mensen tot rede brengen - dat zij de onbekende ander zien staan, verwelkomen en niet de deur wijzen?

2.
We hebben ze voor bij horen komen, in verschillende psalmen: Ploert en Schender, de firma P&S die heerst over deze wereld. Anders gezegd: de monsters, de vijanden, de booswichten, dus: de onrechtbedrijvers, de geweldplegers, politiek en economisch.
De 'ik' en 'wij' van de psalmen - 'wij zingen de monsters weg' - zijn mensen en volkeren die belaagd worden door Ploert en Schender, hun slachtoffers, allen die schreeuwen om bevrijding uit de macht van het onrecht, dat grote kwaad.

Uit Psalm 11:

Vogeltje vlucht naar de bergen,
Er is geen schuilplaats meer.
Iedereen zal op je schieten,
iedereen schiet op alles.

Zo is deze wereld. Is het niet genoeg geweest: het sterven aan de cholera, de hongersnood, de haat, de oorlog? Lichamen afgebeuld, ter dood gedoemd, vergoten bloed dat schreeuwt uit de aarde. Mensen die mensen naar het leven staan. Het eeuwig menselijk tekort. Twee zonen bevechten elkaar met vuur en zwavel. Kaïn doodt zijn broeder Abel. *Iedereen zal op je schieten, / iedereen schiet op alles.*
Hoe moet het verder? Is er wel een verder? Toch twee, drie, zeven die elkaar ophelpen en dragen?

3.
Voorbije zomer verscheen *In het land van de eeuwige zomer*, een bundeling van reportages uit Frankrijk, geschreven door Joseph Roth (1894-1939) in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw, dus tijdens het interbellum. Joseph Roth was een Joods-Oostenrijkse journalist en romancier. Hij beleefde het einde van de Oostenrijks-Hongaarse dubbelmonarchie tijdens de Eerste Wereldoorlog als de ineenstorting van de Europese beschaving. Alles kapot, alle tradities ontmanteld, alle waarden aan flarden geschoten. In 1925 stelt hij de volgende diagnose van wat zich heeft voorgedaan:

'Alleen wij, alleen onze generatie maakte de aardverschuiving mee, hoewel we sinds onze geboorte van een ongeschokte wereld waren uitgegaan. We voelden ons als iemand die de trein neemt om met het spoorboekje in de hand een grote reis te gaan maken, maar een wervelwind blies onze trein de wijde wereld in en we stonden ineens op het punt waar we na tien kalme en opgewekte, leerrijke en schitterende jaren terecht hadden willen komen. We maakten alles al mee voor we nog maar iets konden meemaken. We waren toegerust voor heel het leven, maar het was de dood die ons in de armen sloot. We keken nog verwonderd naar een rouwstoet en plots lagen we zelf in een massagraf. We wisten meer dan bejaarden, we waren de ongelukkige kleinzoons die hun grootvaders op schoot namen om verhalen te vertellen.

Sindsdien geloof ik niet langer dat we met een spoorboekje in de hand in een trein kunnen stappen. Ik geloof niet dat we met de zekerheid van een op alles voorbereide toerist op reis mogen gaan. Het spoorboekje klopt niet, de informatie in de gids is verkeerd. De reisboeken zijn gedicteerd door een stomkop die denkt dat de wereld niet kan veranderen. Maar binnen één seconde is elk ding door duizend verschijnselen veranderd, verminkt, onherkenbaar geworden.'

Op je ervaring kun je niet langer teren, meent Joseph Roth. En al helemaal niet op de ervaring die vroegere generaties hebben doorgegeven. 'We waren de ongelukkige kleinzoons die hun grootvaders op schoot namen om verhalen te vertellen.' Alles is veranderd en onherkenbaar geworden. Rook stijgt op uit ruïnes, de puinhopen van wat eens was. Zie deze woeste, waanzinnige en onoverzichtelijke wereld waarin wij leven. Hele volksstammen radeloos, redeloos en reddeloos.
Maar, wie weet, zoals wij zullen zingen, Psalm 125:

Gij staat
als bergen om uw stad
vrede-hoofdstad
van de komende wereld.

Daar zal het voze compromis
niet heersen.
Daar zwaait niet lafheid
de scepter.
Daar zal het recht geschieden
in nederigheid.

Doe goed de goeden. Gij.